

EGY PÉNTEKRŐL SZOMBATRA, *azaz 1999. március 26-áról 27-ére virradó éjszakán*

SVETLANA VELMAR-JANKOVIĆ

Sietek elmesélni, Veljóm, mi minden történt ennek a hosszúra nyúlt, de most már mégiscsak kifelé tartó napnak a végén, néhány perc múlva éjfél, a légiriadó még tart, és már hozzászoktunk, hogy időnként dörögnek a légelhárító ágyúk. Olyan egy órával ezelőtt, lehet, hogy valamivel korábban is, Annával megjöttünk éjszakai sétánkból, az a benyomásom, hogy éppenséggel kalandra vágytunk, elég az hozzá, hogy Anna indítványozta, pedig már este nyolc órára járt, ilyenkor szólalnak meg a légiriadó szirénái, hogy kísétáljunk a Kalemegdánra, el is mentünk nagy elővigyázatossággal lépegetve a hepehupás, gidres-gödrös sötét utcákon, mert nincs utcai közvilágítás, a zseblámpáinkat gyújtottuk meg, amikor valamely építkezés előtt haladtunk el, nem is mozdulok én sehová az elemes lámpám nélkül, mert bizony mindörökre megjegyeztem én a jó anyám figyelmeztetését, építőhely pedig, elhagyatott és el nem hagyott, annyi van, mint a nyű, az utóbbi időben nagyban építkeznek itt a Dorocolon, az újsütetű építkezők, tele pénzzel, lebontják a valamikori urak ódon házait, változik a Dunára néző lankáson épült, legrégebb belgrádi városnegyed képe, no, szóval, Annával először végigmegyünk a Gospodar Jevrem utcán a Színművészeti Múzeumig, majd fölkaptatunk a Višnjić utcán, sehol egy élő lélek a homályba borult utcák hosszán, az ablakok el vannak sötétítve, igaz, nem mind, és nem egészen, végre aztán fölértünk a kaptatón, és máris ott vagyunk a Kalemegdánál,

Részlet a szerző Nigdina (Sehol-sincs-ország) című regényéből. Stubovi kulture Könyvkiadó, Belgrád, 2000

megbeszéltük, hogy a parkba a Mihajlo fejedelem utca felől, a főbejáraton át lépünk be, és a széles sétányon megyünk végig, hadd lássuk, mint fest a belgrádiak kedvenc korzója ilyenkor, azám!, de ott sehol senki, a Városi Könyvtárnál levő kronométer húsz óra nyolc percet mutat, hűvöskés az idő, jó, hogy Anna valami melegebb holmit hozott magának Újbelgrádból, elment, hogy megnézze a lakást, és elhozzon egy pár nélkülözhetetlen holmit, Goran elutazott Valjevóba az övéihez, nagyon aggódnak érte, mondta, az utolsó autóbustz csípte el, tudjátok-e, hogy semmiféle busz, semmiféle jármű nem közlekedik Újbelgrád felől tizenhét óra után, hallom Annától, mindenki fél átmenni a hidakon, alig-alig fogtam ki egy taxit, utána meg valósággal átrepültünk a töküres Branko-hídon, pedig nem is volt légiriadó, na, és a taxis elmagyarázta, hogy sohasem lehet tudni, mikor jut eszükbe a nyakunkba sózni azokat az átkozott rakétákat, már megbocsásson, kisasszony, hogy ilyen közönségesen fejezem ki magam, de hát tényleg átkozottak, mihez fogunk, ha lebombázzák hidainkat. Bizony jócskán pipás volt a taxisofőr, szemrevaló, fiatal ember különben, és csak úgy száguldozott a néptelen utcákon végig, egykettőre megérkeztünk, de – mesélte Anna – megvallom, nekem is nagy kő esett le a szívemről, amikor átértünk a hídon, megértem a taxist, sose lehet tudni, mikor kezdenek potyogni a lövedékek.

Hogy a bérautósnak mennyire igaza volt, arról Anna meg én nagyon hamar meggyőződünk, no, de amíg a kalemegdáni körsétányon, Toma Roksandić Ribar szobra környékén tekeregve, a sötétben, melyben mind könnyebben tájékozódunk, itt-ott még akadt egy-két járókelő, és azok is éppúgy szedték a lábukat, mint mi ketten, pedig hát a Kalemegdán – az park, ahol sétálni szoktak, na, de akkor aztán, amikor kiértünk a főútra, a Nagy sétánynak a Száva felőli szakaszára, a déli égbolton egy óriási, narancsszínű gömböt pillantottunk meg, ahogyan zuhantában hatalmas tűzfénnyé lobban, majd kiszáratva hallatszott a robbanás is, hogy beledöndültek a kalemegdáni katakombák, rengett a föld a talpunk alatt, amikor futólépésben a sétaút korlátja felé vettük az irányt, amarra messzebb pedig egymást követték a detonációk, eltalálták a kerozinraktárt, állapította meg a közelünkben egy férfihang, de nem fordultunk meg, hogy lássuk is, kicsoda, és csak ekkor szólaltak meg a riadót jelző szirénák, na, megint lóvá tették a mieinket, szólalt meg ugyanaz a hang, hiába, magasan repültek, a radarok nem tudták befogni őket,

látják, mennyire elkéstek a riadóval, borzalmas tűzvész tört ki, folytatta az előbbi hang, Anna meg én hallgattunk, alattunk folydogált a Száva, a hatalmas víztömeg némán áramlott tova, meresztettem a szemem, de a homályban nem tudtam felfedezni azt a választóvonalat, amely mindig is kirajzolódott azon a helyen, ahol a Száva a Dunába ömlik, vagyis a torkolatnál magánál, ahol a Száva melegebb és puhább vize egyesül a Duna hideg és ridegebb vizével, erre szokta a volt férjem mondani, hogy rajtam kívül senki az égvilágon nem látja azt a vonalat, mert én képzelgek, de végül aztán meggyőződött, hogy mégsem fantazialok, mert maga is fölfedezte egy gyönyörű, áttetszően ragyogó júniusi napon, egyik szokásos esti sétánkon, nem emlékszem, a hatvanas években jártunk-e még, vagy már a hetvenes esztendőkből, nem tudom, elég az hozzá, hogy most, ebben a pillanatban, arra lent délen mintha pirkadóban volna, mert a tűz erősödik és mind kiterjedtebb, sárgásan vörösülő lángoszlopok nyaldossák az eget a füst fekete béklyóiban. Mi ez, kértem Annától, mintha ő tudhatná, mi az, ami még csak nem is hasonlít egyetlen eddig támadásra sem Belgrád ellen, biztos vagyok benne, hogy nem hasonlít, márpedig annyi volt belőlük ebben az évezredben, bolgár is, török is, osztrák is, német is, és a szerbek mindig a védelmezők között voltak, százharminchét rombolást jegyzett föl a történelem, de ami most történik velünk, alighanem a förtelmes rombolások fejezetébe kerül, azok közé a logikátlan, értelmetlen dúlások fejezetébe, amely a küszöbönálló új évezreddel talán magától le is zárul. Ezek a lövedékek mintha valamiféle pokoli színjáték kellékei volnának, el sem ér a tudatunkig, hogy a kalemezdáni sétányról mi a saját városunk felperzselését szemléljük, folytatja az ismeretlen hang, ki lehet ez az ember, dohogok magamban, szeretném, ha eltávozna, tágulna innen, noha olyan gondolatokat fogalmaz meg, amelyek közel állnak hozzám. Kikönyökölök a korláton, fölötte vagyok a nagy folyók sötét térségeinek, Újbelgrád épületeit látom, körvonalaik villódzását a tűz délről érkező, félelmetes, erős visszfényében, vöröslik bizony az Avala meg a hegyaljai falvak felől is, mi minden éghet ott, egy pillanatra behunyom a szemem, és hirtelen felképzik előttem a hajdankori világ, képek elevenednek meg, Veljóm, a régi metszetekről, a Dunán evezős bárkák meg harci gályák ereszkednek lefelé, rengeteg van belőlük, a gályákon katonákat látok, hatalmas számszerijakat ajszanak, és tudom, hogy ezek az íjak égő nyílvesszők

kilövésére szolgálnak, ezekkel árasztják el a várat, hiszen időtlen idők óta mindig is a tűz szolgált a pusztítás meg a fenyegetés eszközeként a háborúban, amott, egy másik hajón, kőgolyóbisokat raknak halomba, az evezős gálya – nehéz hadihajó – a torkolathoz közeleg, odafeketélik a pusztát, ingoványos szerémségi part, a golyóbisokkal a fellegvárat meg a kapukat fogják törni, ugyan mikori, talán a XII. századból származhat ez a jelenet, amidőn a bolgárok – Nándorfehérvár akkori urai – meg a várat bevenni akaró magyarok között zajlott az a híres csata, amelyben a magyarok a világon elsőnek vetették be létrahajító gépeiket – az úgy ment, hogy a kampós latorjákat a hajókról vetették a várfalakra, azok ott fennakadtak, s a magyarok nagy fürgén megmászták a várat – amely később, a török időkben, a Kalemegdán nevet kapja –, eközben hullottak is persze, de hát ki törődik az elesettekkel, ki törődött velük valaha is, lényeg, hogy süvítenek a tüzes nyilak, becsapódnak a golyóbisok, lángol a folyó tükre, az emberek jajveszékkelnek, maga jól van, érdeklődik felőlem halkán Anna, a keze egészen hideg és nyirkos lett, igen, jól vagyok, meglehet, a tűnt idők forgószelébe izzadtam bele, amely a szemem előtt kavargog, hebegem, nem tudom, hol vagyok, menjünk, indítványozom, megtörténhet, hogy jótevőink ma este beváltják ígéretüket, és rávetik magukat a hidakra, mondja Anna, majd újra megragadja kezemet, amelyet az előbb kivontam az övéből, odanézzen, súgja az égre szegezett tekintettel, odanéztem, s látom ám; hogy magasan a fejünk felett, valahogy lassan, egy fényes pont siklik, körülötte – nekünk legalábbis úgy tűnik – légelhárító gránátok robbannak, villannak, semmit sem bírnak neki, szólal meg az a bizonyos, még mindig a közelünkben levő férfihang, nagy magasságban repül, lőtávolon kívül van. Anna és én földbe gyökerezett lábbal állunk, és a szemünkkel kísérjük a mozgó pontot, tán csak nem fogja pont most célba venni a hidat, amely úgyszólván kartávolságnyira van tőlünk, a Kalemegdántól a hídig még háromszáz méter sincs légvonalban, aha, reszketek, s nem is tudom megállítani, amott meg bebeszélem magamnak, hogy milyen jó idegeim vannak, ugyan, reszketek, mint a nyárfalevél, és Anna is remeg, de a világító pont észak felé távolodik lassan, pedig igazában nagy sebességgel röpül a Fruška gora felé, Újvidéket célozta meg, vélekedik a férfihang, legyen már vége egyszer, a világos pont átsiklott Zimony felett, és eltűnt a messzeségben.

Menjünk, mondom Annának, egészen megdermedtem, lépni is alig tudok, hát, sokáig ácsorogtunk a mellvédnél, meg aztán hideg is van, feleli, ja, hideg, ennyi tüzelés ellenére, mondom, a hangom ridegen koppan, azért is fázunk, ettől a nagy fene tüzeléstől, tódítja Anna, visszatérünk az ösvények jótékony homályába, a szemünk hozzászokott a sötéthez, talán azért is, mert most már nem olyan sűrű, a lángba borult ég fénye idáig, sőt a Kis-Kalemegdánig is elér, már elhaladtunk a Cvijeta Zuzorić Múcsarnok mellett, nem tudom, ki állítja ki munkáit ezen a héten, tavaszi álmukban illatoznak a fenyők, akárcsak a zsenge fű, az állatkert felé vezető járdán ereszkedünk, amikor váratlanul felbőgnek az oroszlánok, kórusban huhognak a baglyok, sőt a sok madár szárny-suhogását is hallani vélem, ugyan mit gondolhatnak az állatok rólunk, az emberfajta örülségeiről, morfondírozik Anna, alig hallom, elhagyjuk a Kalemegdánt, és betérünk a Gospodar Jevrem utcába, most már közel vagyunk, nem tudom, észrevette-e, hogy egyetlen macskát sem láttunk sehol, még macskák sincsenek az utcán, amikor légiriadó van, már hogy is láthatnánk őket ilyen sötétben, elbújnak, válaszolom, no, megérkezünk a lakásba, csöng a telefon, Goran jelentkezik, azt mondja, órák hosszat hívogat bennünket, aggódott is eleget, hogy senki sem vette fel, nem tudja, mi történik velünk. Elmagyarázom, azért is mentünk el, hogy lássuk, mi történik velünk, vagyis hogy Belgrád bombázását néztük a kalemegdáni Nagy sétányról, pontosabban arról a helyről, ahol mintegy kétezer évvel ezelőtt Flavius híres IV. római légiója gyakorlatozott, azok, akik fölépítették és megerősítették Singidunum várát, a mai Kalemegdánt. Mi is, a két nő, mondom, ott gyakoroltuk a lövedékek megfigyelését, az egyik narancsszínű gömb alakot öltött, mielőtt felrobant, a másik elment Újvidék felé. Az már telibe trafált egy csomó kőolajtartályt, mondja sötéten Goran, Újvidék lángban áll, most mondta be a rádió. Elszörnyedve hallgatok, tehát az alatt az idő alatt, amíg mi a parkból, szaporán szedve a lábunk, hazaértünk, a rakéta, a maga látszólag komótos tempójában már Újvidékre ért, és oda pottyant, ahová pottyannia kellett. Még jó, hogy hazamentem Valjevóba, mondja Goran, a mama, szívbeteg léte, már magánkívül volt aggodalmában, s kérdés, hogy holnaptól kezdve egyáltalán lesz-e városközi buszközlekedés, a sofőröknek nemigen akaródnak vállalni a kockázatot, egyébiránt pedig most majd én aggodom kettőtök miatt, mivel olyan előszeretettel kuj-

torogtok éjszakai riadók idején, ezt nem is említettétek az este, elnevetem az ügyet, elköszönök Gorantól, s átpasszolom Annának a kagylót, ne aggódj értünk, Goran, vihog Anna is, elkalandoztunk egy kicsit, máskülönbben biztonságban vagyunk, újbélgrádi mélyhűtőmből elhoztam a túrós és meggyes pitét, két hete a nénikém küldte Nagybecskerekéről, az ő pitéje tökéletes, a konyhaművészet remeke, tőle tanultam meg sütni-főzni, á, de hát ő ebben utolérhetetlen, mivel nem vagy itt, nagy kár, hogy nem kóstolhatod meg ezt a kalácsot, mondogattam is a nénikémnek mindig, hogy ha cukrászdát nyitna, meggazdagodna belőle, te vagy az én gazdagságom, szokta mondani ilyenkor, bizony, Goran, a nénikém nevelt fel, miután a szüleim meghaltak, ő virrasztott az ágyam mellett, mert beteges voltam, most meg nézd csak, milyen hálátlanul viselkedem, önző kutya vagyok, haladéktalanul jelentkezniem kell neki, hiszen a nénikém, holtbiztosan, újbélgrádi lakásomra telefonálgat, én meg itt vagyok, s amíg ő beleőrül az aggodalomba, én lazítok, nahát, szégyen, gyalázat!, most akkor tegyük is le, szia, Goran, hívom Nagybecskereket.

Éjfél múlt, Veljóm, szombat van már, március 27-e, az a nap, melyről az iskolában azt tanultuk, hogy jelentős dátuma történelmünknek, bizony, nem akármilyen nap volt ez az 1941. március 27-e, amikor egy tisztí összeesküvés meg utcai tömegtüntetések után – a kommunistáknak nemigen volt kanaluk ebben az összeesküvésben, később azonban kisajátították maguknak mind a katonatisztek, mind pedig a tüntetők győzelmét, a kommunisták már ilyenek, szeretnek kisajátítani, ezt most meg merem vallani, mindenekelőtt magam miatt –, no, szóval, mindezek után megbukott a kormány, amely két nappal korábban megneemtámadási szerződést kötött a Jugoszláv Királyság nevében a hitleri Németországgal. „Inkább a háborút, mint az ilyen békét!” – harsogták a tüntetők, és nem telt bele egypár nap, a háború ki is tört, a németek lebombázták Belgrádot, és ezek a bombák, most az egyszer engedj meg, Veljo, hogy patetikus legyek, s mellékesen ne jegyezd meg, hogy a fellengzőség egyáltalán nem áll jól nekem, igaz, hogy nem illik hozzám, ezek a bombák azonban teljesen tönkrevérték, ízzé-porrá zúzták gyermekkorunk nyugalmas világát.

Megyek aludni, Veljóm, Anna már ágyba bújt, igazán jólesik, hogy itt van, remekül megértjük egymást, ma este pedig mindketten, a két

kalandornő, fáradtak vagyunk. Ez a harmadik bombázás, amit megértem Belgrádban, kettőt gyerekkoromban, a németet meg a szövetségesekét, s öregségemre ezt a mostanit, melyet a NATO-erők hajtanak végre, három bombázást a levegőből, mindegyike sok napig tartott számtalan bevetésben ismétlődve, ez, ötvenöt éves koromhoz képest is, túlon túl sok, mostanra torkig vagyok mindannyiukkal, és ezért sietek az álmok birodalmába, remélem, hogy ebben a kellemes országban nem látogat meg ezen az éjszakán is az a kellemetlen jelenség, amely a kollektív tudatalatti mélyrétegeiben lapul.

BORBÉLY János fordítása